

3. GÜN CUMHURİYET'İN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ

Esin Kuylulu Anısına

01 Mart 2024 Cuma

3. Gün 2. Oturum

güncel siyasal ve sosyal tartışmalar

Açılış Konuşması: Arzu Çerkezoğlu (DİSK Genel Başkanı)

Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üye. Ufuk Uras

**Panelistler: Doç. Dr. Didem Danış
Zehra Ece Özdemiroğlu**

aylin altınay - Saygıdeğer hocalarım, sevgili öğrencilerim, İktisat Fakültesi mezunları cemiyeti olarak bu yıl 47.sini düzenlediğimiz *Cumhuriyetin Yürüyüşünde İktisat ve Siyaset Başlıklı İktisatçılar Haftası* 'nın son günü, son oturumuna hoş geldiniz. Bugün sabah da söylediğim gibi Esin Kuyulu'nun anısına düzenleniyor. Dün aslında açılış konuşmasını Sayın Arzu Çerkezoğlu yapacaklardı. Ancak Yaşar Kemal'in ölüm yıl dönümü olması sebebiyle Adana'daydılar. Dolayısıyla bugün kendileri tekrar bizlere seslenmek üzere buradalar. Buyurun Sayın Çerkezoğlu. Kürsü sizin efendim.

arzu çerkezoğlu -Değerli hocalarım, sevgili öğrenci arkadaşlar, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin çok değerli başkanı, yönetim kurulu, herkesi öncelikle Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK adına sevgiyle, saygıyla selamlamak istiyorum. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin 50 yıldır düzenlediği ve bu yıl 47. yılını düzenlediği İktisatçılar Haftası için emeği geçen herkese gerçekten çok teşekkür ediyorum. Yıllardır büyük bir iradeyle, büyük bir kararlılıkla sürdürülen, devamlılığı bence son derece önemli olan bu etkinlik, İFMC'nin yaptığı diğer çalışmalarla birlikte tabii bizler açısından da çok önemli, çok yararlanıyoruz, bizi de çok besliyor. Aklın, bilimin ve üniversitelerin bu kadar zor bir dönemden geçtiği bir süreçte, böylesi bir çalışmanın yapılıyor olmasına ayrıca bir İstanbul Üniversiteli olarak da çok teşekkür etmek isterim.

Evet, çok sağ olun bizi de davet ettiğiniz için ama dün yoğunluktan kaynaklı bir çakışma oldu. 9-10-11 Şubat'ta DİSK'in 17. Genel Kurulu'nu yaptık, o nedenle çok özür diliyorum. Bugün tekrar programda yine bize yer verildiği için de ayrıca sağ olun.

Bu yılki İktisatçılar Haftası'nın üst başlığı *Cumhuriyet'in Yürüyüşünde İktisat ve Siyaset* olarak belirlenmiş. Bizim bu seneki Genel kurulumuzun sloganı da *100 yılın emeği, emeğin 100 yılı* idi. Yani 100 yılın emeğinden aldığımız güçle, Cumhuriyet'in ikinci yüzyılını emeğin 100 yılı olarak inşa etme hedefine koyduğumuz ve bunun perspektifini, yollarını, yöntemlerini konuştuğumuz bir sürecin içerisindeyiz. Ve böylesi bir süreçte Cumhuriyet'in yürüyüşünde iktisat ve siyaset başlığı aslında tabi emek perspektifinden konuşacağım. Bizim açımızdan çok isabetli ve çok anlamlı

bir başlık. Önce en başta şunun altını çizmek isterim. İşçi sınıfı başta olmak üzere bütün toplumsal kesimlerin siyasetten dışlandığı, bütün karar mekanizmalarından dışlandığı bir süreçteyiz. O nedenle de Cumhuriyet yürüyüşünde iktisat ve siyaset dendiğinde bu bağlamda bir tartışma, DİSK'in ve dolayısıyla Türkiye işçi sınıfının önümüzdeki dönemine de ışık tutacak bir tartışma. Mekanizmalarından dışlandığı ve dolayısıyla siyasetten dışlandığı ve bunun çok sistematik bir biçimde yürütüldüğü ve bunun aslında bütün Türkiye toplumu açısından ve ülkemizin geleceği açısından çok yıkıcı sonuçları ortaya koyduğu bir dönemin içerisindeyiz. Ben biraz o çerçeveden, biraz emek perspektifinden bazı şeylerin altını çizmek istiyorum.

Kuşkusuz Cumhuriyet bizler açısından tarihsel bir eşik; hem ülkemiz açısından hem tek tek bütün yurttaşlar açısından, ülkemiz için demokrasiye bizler açısından da yurttaşlığa doğru atılmış ilerici devrimci bir adım Cumhuriyet. Aslında bugün korumaya, ilerletmeye çalıştığımız haklarımız açısından da çok önemli bir referans noktası. Yine hepimizin bildiği gibi, Cumhuriyet dediğimizde Cumhur'un egemenliği, halkın egemenliğinden söz ediyoruz ve Cumhuriyet özünde halkın egemenliğini işaret eder. Cumhuriyet'te artık egemenliğin kaynağı bir hanedandan sülaleden gelmez, babadan oğula geçmez. Cumhuriyet'te artık egemenliğin simgeleştiği yerler saraylar değil, meclislerdir ve egemenliğin kaynağı da halktır. Ancak ülkemizde bugün yaşanan gerçeklik, yani 100 yılı geride bıraktığımız bir süreçte bugün yaşanan gerçeklik, maalesef geldiğimiz nokta bunun çok çok uzağında ve özellikle 12 Eylül'den bu yana artan sermaye egemenliğiyle birlikte başta işçi sınıfı olmak üzere halkın geniş kesimlerini dışlayan bir süreci yaşıyoruz. Cumhuriyet'in, deyim yerinde ise, bütün taşıyıcı kolonlarının harap edildiği, Cumhuriyet fikrinin altını boşaltan bir süreç yaşıyoruz. Bunu niye söylüyorum? Bunu biraz açarak sürdürmek daha doğru olur belki. Bugün Cumhuriyet adına yürümeyen ne varsa ya da yaşadığımız sorunlar ne ise bunun temelinde bu gerçeklik yatıyor.

Cumhursuz bir Cumhuriyet, Cumhur'un olmadığı, toplumun bütün karar mekanizmalarından dışlandığı bir Cumhuriyet fikri bugün yaşadığımız sorunların temelini oluşturuyor. Oysa 100 yıla baktığımızda hem işçi hakları açısından hem de genel olarak toplumsal haklar açısından çok önemli kazanımların olduğu, çok önemli adımların atıldığı bir tarihi görüyoruz. İşçi hakları açısından baktığımızda, ta Cumhuriyet'ten de önce Kurtuluş Savaşı yıllarında atılmış, örneğin 1921 yılında çıkartılan 151 sayılı Ereğli kömür havzası maden işçisi kanunu var. Birkaç örnek hatırlatmak isterim. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha kanunu var. 90 yıl sonra bile biz pandemi döneminde bu 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha kanunu hükümlerine dayanarak birtakım taleplerimizi, mücadelemizi şekillendirebildik. Yine 1936 İş Kanunu var; asgari ücret, sosyal sigortalar, kıdem tazminatı gibi bugün iş hukukumuzun temel dayanaklarını oluşturan temel

kazanımlar 1936 İş Kanunu'na dayanır. Ardından kamucu ve halkçı yaklaşımla işte kamu iktisadi teşekküllerin kitlerin kurulması ve bir tarım toplumu olan ülkemizin sanayileşmesi yönünde atılan adımlar hem sanayileşmenin hem de aynı zamanda yoksullukla mücadelenin de çok temel araçları oldular. Bireysel işçi hakları açısından erken Cumhuriyet döneminden birkaç örneğini vermeye çalıştığım adımlar atıldı ve bunlar son derece önemli.

Ancak toplu işçi hakları açısından, sendikal hakları açısından 1961'den sonra adımların atıldığını görüyoruz. Erken Cumhuriyet dönemi aslında bireysel işçi hakları açısından önemli kazanımları içerirken sendikal haklar 1961 Anayasasıyla sendikalaşmanın, toplu sözleşme ve grev hakkı başta olmak üzere sendikal hakların anayasal güvenceye kavuşması açısından son derece önemlidir. 1961 anayasası bu açıdan baktığımızda çalışma ilişkilerinde çok köklü değişimleri içerir ve tabii anayasada bu hakların var olması bunun hemen kullanılabilir ya da uygulanabilir olması anlamına da gelmiyor kuşkusuz. 1961 anayasasında tanınan sendikal haklar ve anayasal bir hak olan başta toplu sözleşme ve grev hakkının kullanımı yine Türkiye işçi sınıfının mücadelesiyle, örgütlenmesiyle mümkün oldu hepimizin bildiği gibi. Örneğin 1961, 31 Aralık'ta yapılan ve o güne kadar Türkiye tarihinin en büyük işçi mitingi olan Saraçhane Mitingi bu anlamda anayasada yazılı olan sendikal hakların, grev hakkının ve toplu sözleşme hakkının ancak örgütlülükle ve mücadeleyle gerçekleşebileceğini göstermesi açısından son derece önemlidir. 1961 Saraçhane Mitingi'nin yapılış süreci de çok ilginçtir. Muhakkak biliyoruz ama bir küçük hatırlatma olsun. 27 Mayıs'tan yeni çıkmış Türkiye ve o zaman İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 31 Aralık'ta Taksim'de miting yapma kararı alıyor. Bu bir sendikal haklar mitingi; işçi sınıfı emek ücret talebinin dışında ilk defa politik taleplerle bir miting yapıyor. O dönemin iktidarları, vali, karşı çıkıyorlar, asla izin vermeyiz diyorlar. İşte uzun görüşmeler sonunda Taksim'de izin verilmiyor, Saraçhane'de yapılmasına karar veriliyor mitingin. Çeşitli kaynaklarda farklı rakamlar var ama en az yüz bin işçinin katıldığı çok büyük bir miting. Miting sürerken vali aynı zamanda belediye başkanı arıyor miting komitesini, diyor ki ben de konuşma yapmak istiyorum. Geliyor ve mitingde bir konuşma yapıyor. Aslında karşı çıktığı sürecin sahiplenmek ya da parçası olmak yönünde bir tutum alıyor. Yani 61 Anayasası ile sendikal haklar gelişti ama bu çok ciddi mücadelelerle oldu. Bu süreçte sendikal haklar gelişti ve bu anlamda bölüşüm ilişkilerinin de çok düzeldiği bir dönemi yaşadı Türkiye.

Sürecin altın sayfalarından bir tanesi de tarihin o anında, 1967'de bugün Genel Başkanlığı'nı onurla yaptığım örgütümüzün, Kemal Türkler'in, Abdullah Baştürk'ün emaneti olan DİSK'in kuruluşudur. Cumhuriyet tarihine baktığımızda, Cumhuriyet'in 100 yılı dediğimizde, emek açısından işçi sınıfı açısından baktığımızda çok önemli manifestolardan bir tanesi de bugün hala

güncelliğini devam ettiren DİSK'in kuruluş bildirgesidir. 13 Şubat'ta İstanbul Valiliği'ne verilen o dilekçenin arkasında büyük bir irade vardır. Bunun politik çerçevesi bugün tam da konuştuğumuz gibi ekonomide siyasetin etkisini de tarif edecek biçimde, işçi sınıfının örgütlenmesinin söz ve karar sahibi olmasının öneminin ve devrimciliğinin de altının da çizildiği, anayasal dayanakları ile ifade edildiği DİSK'in Kuruluş Bildirgesi'dir. DİSK'in Kuruluş Bildirgesi 100 yıllık Cumhuriyet tarihimizin en önemli bildirgelerinden, manifestolarından bir tanesidir. Bu süreç hepimizin bildiği gibi 12 Eylül'e kadar sürdü ve 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle beraber büyük bir kırılma yaşadık.

12 Eylül'ün çok boyutu vardır çok konuşuruz her yönünü ama tabi ki sınıfsal niteliğini atlamamak ve altını çok kalın çizgilerde çizmek lazım. 12 Eylül askeri darbesi işçi sınıfına karşı bir sermaye darbesidir ve sermaye örgütlerinin sözcüleri de bunu çok açık biçimlerde ifade etmişlerdir zaten. “Şimdiye kadar işçiler güldü, artık sıra bizde” gibi çok veciz ifadelerdeki çok fazla örneği var bunun. İşçi sınıfına karşı bir sermaye darbesi olan 12 Eylül askeri darbesi ile 100 yıllık süreçte çok büyük bir kırılmanın ve işçi hakları açısından, emeğin hakları açısından çok önemli hak kayıplarının olduğu ve o güne kadarki bütün kazanımların hedefe konulduğu bir süreç başladı ve bugüne kadar da aslında devam etti.

Bütün mesele tam da İktisatçılar Haftası'nın bugünkü başlığıdır. Bütün bu süreçte bütün mesele, bütün dert; siyaseti ve ekonomiyi işçi sınıfını siyaseti ve ekonomiyi belirleyecek kolektif bir özne olmaktan çıkarmak ve işçi sınıfının bir daha tarih sahnesine bir kurucu özne olarak çıkmaması üzerine kurulu. Bütün dünyadaki neoliberal stratejinin Türkiye'deki adımıdır. En kritik adımlarından bir tanesidir. Darbe de bunun için yapıldı; bütün hakların ortadan kaldırılması, antidemokratik yasalar... Bütün bunlarla işçi sınıfına bir kolektif özne olması, başta kendi hayatı, kendi emeği ekmeği ama aynı zamanda ekonomiden siyasete kadar ülkenin toplumun ve dünyanın geleceği hakkında söz ve karar sahibi olmasının önü kapatıldı. Bugüne kadar da devam eden süreç ve bugün yaşadığımız tablo, bugün yaşadığımız yoksulluk, işsizlik, pahalılık, gençlerimizin yurt dışına gitmek istemesinden tutun da her türlü adaletsizliğin bu kadar arttığı bu tablo; bu zihniyetin, bu sürecin sonuçları. Ben çok rakamlara boğmak istemem; mutlaka sizler çok daha iyi takip ediyorsunuz ama gerçekten bugün yaşadığımız tablo ilginç. Toplumun işçileşmesine, yani ücretli çalışanların toplumun dörtte üçü gibi çok yüksek bir orana ulaşmasına rağmen, 60'ların 70'lerin Türkiye'sinde değiliz. Emeğin milli gelirden aldığı pay Cumhuriyet tarihinin en geri düzeyinde. Bir ay önce açıklanan TÜİK rakamları bile bunu söylüyor; en zengin yüzde beşle en yoksul yüzde beş arasındaki gelir farkı Türkiye'de 31 kata çıktı. Böylesi bir süreci yaşıyoruz. Bu, sendikal hakların ortadan kaldırılmasıyla, açlık sınırının

altındaki asgari ücretin bir ortalama ücret haline getirilmesiyle oldu. Bugün Türkiye'yi grevleri yasaklamakla övünen bir zihniyet yönetiyor. Türkiye'nin Cumhurbaşkanı her fırsatta, özellikle de yabancı sermaye temsilcilerine konuşurken, grev filan yok bizim ülkemizde, diyor. OHAL'i de zaten o yüzden yaptık diye konuşmuştu o dönemde de. Uluslararası sendikalar konfederasyonu –İTUC, biz de üyesiyiz- her yıl bütün dünyada, beş kıtada bütün ülkeleri karşılaştırıyor birçok parametrede. İşçi haklarının en kötü olduğu on ülkeden biriyiz ve on yıldır bu böyle.

Yeri gelmişken sürem varsa birkaç şey daha ifade etmek istiyorum. Özellikle neoliberal dönemde çok söylenen bir şey var; sermaye demokrasi ve hukuk ister, diye bir tez var. Bu tez de artık çökmüş bir tezdır. Sermayenin hukuk ve demokrasi istemesi tezi bugün yaşadığımız gerçeklikte tümüyle çökmüş bir tez. Bunun altında çizmek isterim. İşçi sınıfı başta olmak üzere halkın söz ve karar hakkının kısıtlandığı bir cumhuriyet -yine oradan devam edersek-yani cumhursuz bir Cumhuriyet projesi, kârını daha fazla arttırmaktan başka hiçbir şey düşünmeyen sermayenin açık ya da örtülü desteğiyle hayata geçti. Dolayısıyla bugün Cumhuriyet'in ikinci yüzyılını konuşacaksak, Cumhuriyet'in geleceğini konuşacaksak; bu gerçeği görmek ve artık işçi sınıfının örgütlenmesinin, işçi sınıfının -tüm toplumsal kesimlerle birlikte elbette- karar mekanizmalarına katılmasının önündeki engellerin kaldırılması zorunludur. İki hafta önce genel kurulumuza 45 ülkeden, yani beş kıtadan sendika temsilcileri gelmişti. Bu salonda bir uluslararası konferans yaptık. Gördük ki aslında bütün dünyadaki sistem ortak, dertlerimiz ve sorunlarımız ortak. Ücretlerin baskılanması, sendikal hakların ortadan kaldırılması, kemer sıkma politikaları ortak dertlerimiz. Ama dünyanın her yerinden, Amerika'sından Avrupa'dan Afrika'sına kadar, Tunus'tan Filistin'e kadar bütün arkadaşlarımızın söylediği, bütün dünyada sendikal hareketin en fazla tartıştığı şeylerin başında; bütün dünyada artan baskıcı otoriter rejimler, aşırı sağ partilerin ve liderlerin yükselişi. Özellikle kemer sıkma politikalarının uygulandığı ülkelerde bunun daha da fazla olması. Bütün dünyadaki sistemin artık işçi sınıfına emekçilere, kadınlara gençlere vadedeceği bir şeyin kalmadığının çok açık bir göstergesi.

Tekrar ülkemize dönersek; Cumhuriyet'in ikinci yüzyılı açısından da konuşuyorsak, ben şunun altını çizmek isterim ki Cumhuriyet fikrinin tümüyle altını boşaltan, Cumhuriyet'in bütün taşıyıcı kolonlarını ortadan kaldıran, işçi sınıfı başta olmak üzere toplumu karar mekanizmalarından dışlayan bu zihniyet değişmediği sürece Cumhuriyet'in ikinci yüzyıla taşınması mümkün olmayacağı gibi; işçi sınıfı olmadan, işçi sınıfı örgütlü olmadan Cumhuriyet olmaz, işçi sınıfı olmadan demokratik bir Cumhuriyet hiç olmaz diyoruz. Bütün bu yaşanan tahribatın karşısında; özellikle de neoliberalizmin ve otoriter rejimlerin ortaya koyduğu bu

tahribatı ortadan kaldırarak ve eşitlik, özgürlük, adalet, laiklik, barış ve kardeşliğin olduğu sosyal ve ekonomik hakların olacağı emeğin dünyasıyla ve emeğin Türkiye'siyle ancak Cumhuriyet ikinci yüzyıla taşınabilecektir diyoruz. Yani Cumhuriyet'i kendi anlamına, kelime anlamına uygun bir biçimde geleceğe taşıyabilmek yani halk egemenliğiyle yeniden kurarak laik, sosyal, demokratik bir Cumhuriyet olarak inşa etmek bugünkü temel meselemizdir.

Yüzyılın emeğini heba ettiler, özelleştirmelere girmedim zaman darlığı nedeniyle ama yüzyılın emeğini heba edenlere bütün birikimleri yok edenlere karşı Cumhuriyet'in ikinci yüzyılını emeğin yüzyılı olarak inşa etmek bugün hepimizin tarihsel sorumluluğudur, görevidir, boynumuzun borcudur diyoruz. Bu mümkündür. Biz inanıyoruz, biz gündüzlerinde sömürülmeyen, gecelerinde aç yatılmayan ekmek, gül ve hürriyet günlerine inanıyoruz ve bunun için mücadele ediyoruz. 1961'deki Saraçhane mitingi hemen sonra biliyorsunuz Büyük Usta Nazım Hikmet "Türkiye İşçi Sınıfına Selam" şiirini yazmıştır. Boşuna dememiş Büyük Usta, "selam yaratana!" diye. Selam yaratana, selam bu ülkenin bütün değerlerini ve güzelliklerini her gün ama her gün yeniden üretenlere, yaratanlara diyoruz. Memleketimizin bütün kaynaklarını nasıl kullanacağına, neyi üreteceğimize, nasıl üreteceğimize ve nasıl bölüşeceğimize hep birlikte karar verdiğimiz gerçek anlamda söz ve karar sahibi olacağımız bir düzen için; yani emeğimiz, ekmeğimiz ve memleketimiz için mücadelemizi büyütme yan yana omuz omuza olma zamanıdır diyorum.

Tekrar hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum ve İktisatçılar Haftası etkinliğinde emeği geçen herkese, DİSK adına bir kez daha çok yürekten teşekkür ediyorum. Sağ olun, var olun, yan yana, omuz omuza, ülkemizin aydınlık günlerine yürüyeceğiz.

aylin altınay - Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Sayın Arzu Çerkezoğlu'na teşekkür ediyoruz. Son günün son oturumun başlığı; *Güncel Siyasal ve Sosyal Tartışmalar* başlığını taşıyor. Oturuma başkanlık edecek olan Sayın Hocam Ufuk Uras. Buyurun Sayın Hocam, kürsü sizin.

ufuk uras - Merhaba arkadaşlar. Hemen konuşmacıları da alalım buraya, hızla başlayalım.

Hoş geldiniz. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne çok teşekkür ediyorum. Bu memlekette sürekliliği sağlamak çok kolay bir şey değil. 47. toplantıyı yapmak bizim için önemli.

Bir de burası bizim yolumuz, bizim ocağımız. O yüzden bizim açımızdan duygusal bir durum. Beni oturun başkanlığını davet ettiğiniz için çok onur duydum. Teşekkür ediyorum.

Şimdi başlığımız güncel siyasal ve sosyal tartışmalar. Bu sabahki Murat Bey'in açılışı ve Arzu Hanım'ın konuşmaları birbirini tamamlıyor. Cumhuriyetin yürüyüşünün zikzak bir yürüyüş şeklinde olduğunu hepimiz biliyoruz. Darbeler vesaire. Ama Cumhuriyetin demokratikleşmesi hedefi, hepimizin arzusu. Arzu Başkan'ın ifade ettiği gibi örgütlü olanlar örgütsüz olanı yönetiyor. Dolayısıyla hem yurttaş olarak hem emekçiler olarak bir siyasi özneye dönüşmemiz, kendi için sınıfa dönüşmemiz çok önemli. Bu demokrasi mücadelesiyle ekmek mücadelesinin beraberliğini gerekli kalıyor.

İlk konuşmacımız Zehra Ece Özdemiroğlu, buyurun söz sizin.

zehra ece özdemiroğlu - Hem cemiyetimize hem bütün hocalarıma beni davet ettikleri için çok teşekkürler.

Ben çevre ekonomisi yolculuğumdan bahsetmek istiyorum. Değişmesi gerektiğini düşündüğüm bir iki iktisat göstergesinden bahsedeceğim. Gayri safi milli hasıla ve şirket muhasebesinden ve sonra da iktisat bölümünü yirmi birinci yüzyıl için, Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılı için nasıl tanımlamalıyız, ondan söz edeceğim.

Çevre ekonomisi yolculuğum İzzeddin Önder hocamın bir dersinde başladı.. Eksternalities anlatıyordu. Sigara içme örneğini vermişti. Sigara içen kişinin sadece kendi sağlığına zarar vermediğini aynı zamanda etrafındakilere de dumanıyla etkilediğini anlatmıştı. 1980'lerde hala derse girdiğinde sigara içen hocalarımız olduğunu düşünürseniz bu örnek çok çarpıcı bir örnekti. O zaman anladım iktisat sadece piyasa içinde olan ekonomik aktivitelerle ilgili bir şey değil; piyasaların dışında da bir hayat var. Bir kamu hayatı var ve iktisatçıların bu kamu hayatı için söyleyeceği bir şeyler olmalı. Özellikle çalıştığım alan çevre alanında çok söyleyeceğimiz şey var. Çünkü çevre problemlerinin hepsinin altında aslında ekonomik sistemin hataları ve ekonomik politikaların hataları yatıyor. Biraz da insanlığın hatası yatıyor belki. Bizim kendimizi doğanın üstünde görmemiz ve doğaya hakim olabileceğimizi düşünmemiz; ne

problemlerle karşılaşsak karşılaşalım teknolojik, kurumsal, yasal bir çözüm bulup yolumuza büyümemize devam edebileceğimizi düşünmemiz ve bütün ekonomik politikaları bu varsayım üzerine inşa etmiş olmamızdan kaynaklanıyor. Dedim ki eğer sorunların altında ekonomik sistem yatıyorsa ve bir iktisatçı olarak ekonomik sistemin nasıl işlediğini öğrenmişsem - derslerimdeki hocaların çok güzel öğrettiler- demek ki bu sorunlara çözüm arayışında da bir katkı olabilir. Ekonomik sistemi değiştirmekte de bir katkı olabilir.

O yıllarda Greenpeace gibi STK'lar da Türkiye'de çok aktif hale gelmeye başlamıştı. Çevre konularını, çevre bilincini, genel toplum çevre bilincini arttırıyorlardı. Ama dedim işte ben bir yerlere kendimi zincirleyecek, protesto yapacak bir tip değilim. Bari okulda öğrendiğim bir şeyleri faydalı bir alanda kullanayım. Buradan sonra üniversite College of London'a gittim. David Peirce, bir başka önemli bir hoca, çevre ekonomisinin kurucularından Avrupa'da özellikle 1990'da *Blueprint for a Green Economy* diye bir kitabı çıkmıştı. Hatta bu kitap daha sonra Aslan Başer Kafaoğlu tarafından Türkçe'ye çevrildi. Yeşil ekonomi için Mavi Kitap adıyla kitabı aldım eve gittim bir oturuşta okudum ve hakikaten hayatım değişti. Çünkü öğrendiğimiz bütün ekonomik sistem analizlerini tekrardan göz önüne alıyordu. Yaptığımız işin çoğu aslında ekonomik analizlerin içinde görünmez hale geleni görünür kılmak. Yani nasıl ki bütün fayda maliyet analizleri, ekonomik politikaları Sayın Çerkezoğlu'nun da dediği gibi

sadece kısa dönemde kar güden bir sermaye ya da kamu politikasına çalışıyorsa biz bu araçları daha iyi kullanma şansına sahibiz. Fayda maliyet analizi çok faydalı bir analiz ve çevre ekonomisti yaptığım işin yüzde 80'i - 90'ında fayda maliyet analizi kullanıyorum. Ama daha geniş boyutlarda kullanıyorum. Sadece para akışını değil, sadece üretim tüketim mal akışını değil, aynı zamanda ekonominin doğal kaynaklara, doğaya ne kadar bağlı olduğunu gösteren ve doğaya olan etkilerimizi nasıl ölçebileceğimizi gösteren tetkiklerle kullanıyorum fayda maliyet analizi. Mesela hava kirliliğinden bahsedelim; hava kirliliği politikaları işte trafik, doğalgaza geçiş

vesaire bunları konuştuğumuz zaman hep maliyetleri konuşuluyor. Çok pahalı, çok pahalı, bu tip şeyler bizim için çok pahalı. Belki bir iktisatçının karşı sorabileceği en önemli soru neye göre çok pahalı? Bu soruyu cevaplamaya çalışıyor çevre ekonomisi. Evet, belki finansal maliyetleri var hava kirliliğini önleme politikalarının; ama insan sağlığına ve çevre sağlığına çok faydaları da var. Biz çevre ekonomistleri olarak işte çevre bilimciler, tıpçılar, epidemiologlarla beraber çalışıp hava kirliliğinin insan sağlığına ne gibi etkileri olduğunu belirliyoruz. Onların verilerinin ekonomiye maliyetlerini hesaplıyoruz. Mesela iş gücünün, iş günlerinin kaybı ya da işte verimliliğin kaybı, erken ölümler gibi maliyetlerin ekonomik değerlerini hesaplıyoruz ki insanlar bu politikalar çok pahalı dediğinde “evet maliyetli bu ama bu politikaların faydaları da bu” deyip gerçek ve daha eşit bir karşılaştırma yapabilmeleri için. Fayda maliyeti temelli bu tip analizleri birçok değişik konuda kullanıyoruz. Biyo-çeşitlilik, su kaynakları, atık su arıtılması, toprak, tarım, ormancılık sektörü, ulaşım sektörü aklınıza gelen her sektör için; çünkü ekonominin hepsi doğaya dolaylı ya da doğrudan bağlı.

İlk on yılımız piyasa dışında hayat olduğunu ekonominin, ekonomistlerin aslında sadece tüketim ve üretimle değil, kamu sağlığı ve bu tüketim üretiminin uzun dönemde nasıl sürekli olabileceğini konusunda çalışması gerektiği üzerine; ekonomik değerlerin sadece fiyat ve maliyetle sınırlı olmadığı üzerine veri toplamakla geçti. İkinci on yılımız daha çok vergilendirme, kamu politikaları, yatırımlar, Avrupa Birliği politikaları, Avrupa Birliği uyumlaştırma sürecinde yeni yönetmeliklerin Türkiye mevzuatına geçirilmesi gibi projelerle geçti. Mesela geçtiğimiz haftalarda Erzincan'da olan maden kazası gibi kazalarda çevre ekonomistleri çalışıyor; o kazaları önlemek için çalışıyoruz daha doğrusu. Oradaki varsayımımızda gene bir fayda maliyet hesabı, maliyetten kısip bu tip önlemleri almamak demek, sonra bir başka böyle kaza olduğunda maliyeti özel şirketin değil, kamunun ödemesi demek oluyor. Kirliliği ne kadar pahalılaştırırsak, kirletmeyi ne kadar zorlaştırırsak, önlem almayı da önlem almanın maliyetini de o kadar azaltıyoruz. Tabii bunların yasaları var ama yasalar uygulama etkinliğiyle sınırlı. İktisat da öyle tabii, sadece politikanın önüne geçemiyoruz.

İki kavramdan bahsetmek istemiştin. Bir tanesi gayri safi milli hasıla. Bilmiyorum Türkiye'de nasıl karşılanıyor ama İngiltere'de öyle. Hep konuşulan bir gösterge ve yanlış bir gösterge. Eğer kutup yıldızımız yanlış yerdeyse ekonomiyi zaten yanlış yere göndereceğiz. Neden yanlış? Çok iyi ölçüyor ama sadece çok sınırlı piyasalardaki ekonomik aktiviteyi ölçüyor. Görünmezi görünür kılmak dedim ya, bu gösterge görünmezi daha da görünmez kılıyor çünkü ekonomi büyüyor ama maliyeti ne, astarı yüzünden pahalıya mı geliyor, bilmiyoruz. Çevreye olan

etkilerimizi hiçbir şekilde göstermiyor. Sadece piyasa dışındaki çevresel doğal kaynakların değerini göstermediği gibi ücretli olmayan emeğin karşılığı değerini de göstermiyor ki. Büyümesi de bir şey ifade etmiyor aslında çünkü büyüdükçe daha eşit dağılım olmuyor gördüğümüz gibi ve o dağılım için de hiçbir gösterge vermiyor elimize. Yani böyle karanlıkta yanlış bir kutup yıldızına doğru ilerlemekte ekonomiler; böyle çok basit gibi gelen ama aslında çok önemli, halk arasında ve basında yayında sürekli konuşulan yanlış bir göstergelyi takip etmekteyiz.

Bence iktisatçılar olarak bunu artık kullanmamamız gerektiğini konuşmamız lazım. Yani yüzde kaç olduğunu değil de artık bunu kullanmamamız gerektiğini konuşmamız lazım. Çevre ekonomistleri bunun için de bir şeyler yapıyor zaten. Önce yeşil gayri safi milli hasıla ile başlandı. Ekonomi burada büyüyor ama acaba doğaya verdiği zararlar ne, bir de onu hesaplayalım dedik. İkisini birlikte karşılaştıralım ama o zaman bakıyorsunuz işte yüzde 8 büyüyorsa yüzde 6 büyüyor diyor. Yüzde 6 o da yeter ne gerek var yüzde 2 ile beni niye meşgul ediyorsun diyorlar. Şimdi biraz taktik değiştirdik. Onun yerine doğal sermaye ulusal hesapları yapmaya başladık. O da herhangi bir sermaye gibi daha tanıdık gelen finansal sermaye üretilen sermaye insan gücü sermayesi gibi doğal sermayemiz de var. Ekonominin yanında bir de birkaç ulusal park yapalım da çevreyi koruyalım gibi bir kavram değil; bütün ekonomik aktivitelerin altında yatan doğal sermaye nedir? Ne kadar değerlidir? Ve nasıl kullanıyoruz, böyle kullanmaya devam edersek daha ne kadar kalacak, gelecekte onu hesaplayacak milli hesaplar yapıyoruz. Doğal sermaye milli hesapları *natural capital accounting* diye bakarsanız literatür çok büyüyor. Çok büyük bir hızla büyüyor hem de; bu tabii daha ilginç konuşmalara neden olabiliyor. Biraz daha gerçekçi bir gösterge olarak bir de son bir şey daha söyleyeyim ondan sonra herhalde zamanım doluyor. Ulusal muhasebede yanlış gösterge takip ettiğimiz gibi şirket muhasebesinde de yanlış göstergeler takip ediyoruz. Çünkü şirket muhasebesi de sadece karla ilgili, parayla ilgili ama bir şirketin geleceği sadece finansal kârı ya da finansal sermayesi ile ilgili değil. Biraz bana umut veren gelişmeler oluyor. Dünya globalleştikçe aslında biraz daralıyor, küçülüyor. Burada su kaynaklarını tükettim başka bir ülkeye gideyim ya da başka bir bölgeye gideyim gibi kolay kararları artık her şirket kolay veremiyor. Tabii ki verenler var ama vermeyenlerle çalışmak istiyoruz biz. Neden veremiyorlar? Çünkü su bol alan ülkede belki politik düzen iyi olmuyor ya da kalifiye işçi bulamıyor ya da belki hissedarları ya da yatırımcıları böyle bir başka yere gidip her yeri hoyratça kullanıp başka yere giden bir şirkete yatırım yapmak istemiyor ya da tüketicileri ondan mal almak istemiyor. Biz sadece iktisatçılar olarak ekonomiyi nasıl işlediğini bilmiyoruz. Sadece ona bakmıyoruz. Tüketiciler, yatırımcılar,

üreticiler birbirleriyle nasıl ilişki kuruyor ona da bakıyoruz aslında ve bu ilişkiler bu dinamikler bu bağlantılıklar değişiyor sürekli olarak ve bence iyiye de doğru değişiyor ama bunun için çok önemli olan şirket muhasebesi göstergelerini de değiştirmemiz lazım. Bir şirketin bilançosuna, amortismanını hesapladıkları makinası, yolu, aracı girdiği gibi bağlı oldukları su kaynakları, bağlı oldukları toprak kaynakları, toprağın çeşitliliği ve zenginliği, havanın kirliliği, iklimin tahmin edilebilecek düzeyde değişmesi gibi etkiler de katılabilmeli. Bunların hepsinin analiz verileri elimizde var, ve mümkün de. Çünkü hakikaten dünya küçülüyor. Tayland'da bir fabrikanın, çip üreten bir fabrikanın otoparkına su basıyor. İngiltere'de laptop fiyatları artıyor mesela iki gün sonra. Ya da İskoçya'da deniz ısınıyor, ılımanlaşma etkisi yüzünden plankton patlaması oluyor. Termik santral soğutmak için su çekemediği için kapanmak zorunda kalıyor 3-4 gün. Bir santralin bir gün kapanması bile on milyonlarca pound. Böyle örnekleri göre göre, konuşa konuşa biz insanlar artık çevrenin düşünmemiz gereken bir lüks madde olmadığı ve aslında bütün ekonominin çevre üzerine kurulu olduğunu anlayabiliyoruz.

Bu anlamda bir tek şey daha söyleyeceğim ve bitireceğim. İktisat tanımını değiştirelim dedim. Evet değiştirelim; tüketim üretim mekanizmaları arasında nasıl işliyor, mallar, para nasıl gelişiyor, çok sıkıcı bir tanım bence; bu iktisatçılar daha iyi bir şeyler yapabilir. İktisatçılar toplumun mutluluğu için çalışabiliriz. Çalışma analizleri elimizde var. Örneğini vereyim bitireyim. Sınıf arkadaşımız Necla Küçükçolak seyirciler arasında; Türkiye iktisat borsası genel müdür yardımcısı. Onunla geçen sene ilk kez konuştuk bu konuları o dedi ki toprak olmazsa ürün yok, ürün olmazsa ürün borsası yok. Ürün borsasının devam etmesi için toprağa yatırım yapmamız lazım. Çok net hatırlıyorum. En güzel özetlenebilecek şekilde özetledi. Umarım bir dahaki toplantıyı onu da çağırırsınız burada bitireyim. Çok teşekkür ederim.

ufuk uras - Çok teşekkür ederiz. Bugün çok verimli geçiyor. Hakikaten yeni ufuklar açılıyor hepimiz açısından. Zaten iktisatçılar haftasının bir özelliği de farklı eğilim ve düşünceleri yan yana getirmek artık Türkiye'de özlediğimiz bir şey bu demin söylediğiniz hani çevre politikaları artık nihayet çevresi olan insan diye anlaşılammaya başladı. Sıradaki konuşmacımız Didem Danış.

didem danış - Ben size 100 yıldan hızlı bir özet geçip, bugün neredeyiz; nüfus olarak, güç olarak neredeyiz, üzerine konuşmak istiyorum. Çok teşekkür ediyorum beni davet ettiğiniz çünkü hep iktisatçılarla konuşup tartışmak istediğim bir mesele. Türkiye'nin nüfus açısından yaşamakta olduğu muazzam değişim göz ardı ediliyor. TÜİK'ten faydalanarak Türkiye'nin nüfusuna dair bir iki temel şey söyleyeyim. 100. yılımızda, 2023-2024'te neredeyiz? Türkiye,

bulunduğu coğrafyada ve Avrupa ve Asya kıtasının da çok önemli kalabalık ülkelerden bir tanesi. Dünyadaki en kalabalık 17. ülke. Kentleşmiş, çok yoğun olarak artık kentli bir ülkeyiz ki hatırlayacak olanlar vardır; ilk nüfus sayımı Cumhuriyet'te 1927'de yapılıyor. O zamanlar sadece dört kişiden biri kentlerde yaşıyordu. Bugün ise büyük şehir yasasını değiştirerek yüzde 93 yaptılar ama kabaca yüzde 82'miz kentlerde yaşıyor diyebiliriz. Hatta bizim nüfusumuzun çok büyük bir kısmı mega kentlerde, metropollerde yani 1 milyonun üzeri kentlerde yaşıyor. Ama en önemli mesele, doğurganlık hızımızın çok hızlı bir şekilde düşmüş olması. Yani bugün Avrupa Birliği ülkelerinin altında bir seviyede seyrediyor.

TÜİK'in açıklamasına göre 1,17'lere kadar düşmüş durumdayız. Ve hepimizin bildiği gibi kamuoyunda da çokça tartışıldığı üzere de yeniden çok yoğun göç alıyoruz. Bunun bir kısmı sığınmacı hareketleri, bir kısmı düzensiz göç, bir kısmı düzenli; mesela eğitim göçü vesaire gibi göçülerin yoğun olarak yaşandığı bir coğrafyayız. Bugün insanları çok şaşırtıyor ama tarihsel baktığımız zaman 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında da bu coğrafya yoğun bir göç alıyordu. Bu trendin bir kere daha tekrarlandığını görüyoruz.

Benim en çok önemseydiğim mesele nüfusu çok hızlı yaşlanan bir ülkeyiz. Yani yaşlı nüfus oranımız hala yüzde 10; Avrupa Birliği ülkelerinde yüzde 22 bandında; bizdeki mesele bu yaşlanmanın çok çok hızlı seyrediyor olması. Bunu biz nerede görüyoruz? Yaş piramitlerinde görüyoruz. İktisatçıları iyi bilirler yaş piramidini. Bugün artık geldiğimiz noktada piramit şeklinden bile bahsedemiyoruz. Bir silindire dönüşmüş durumda; dünyadaki gelişmiş pek çok ülkede olduğu gibi. Birinci piramit okuyabiliyor musunuz? 1935 ortadaki 75. Üçüncü de silindire dönüşmüş olan da 2020 yaş piramidi. Yani aslında pek çok Batı ülkesi gibi pek çok iktisadi anlamda gelişmiş ülke gibi artık doğurganlığın düştüğü, yani tabanın daraldığı ve yaşlanmayı göreceğimiz şekilde yukarı doğru silindirleşen bir tablo ile karşı karşıyayız. Bu yaş piramidi diyelim, ama aslında yaş silindirinin önümüzdeki 20 senede neredeyse ters piramide

doğru dönüşeceğini de dikkate almak lazım. Çünkü içinden geçtiğimiz ekonomik kriz dönemi her zaman ve her coğrafyada olduğu gibi doğurganlığın bir kere daha biraz daha düşmesine sebep olacak. Nasıl bir yaşlanmadan bahsediyoruz? İki temel sebebi var. Birincisi doğurganlıktaki düşüş. Bakın bu harita TÜİK doğum istatistikleri üzerinden görüyoruz. Çok açık beyaz bir renk var. Yani iyice uçuk olan doğurganlık oranının yani kadın başına düşen çocuk sayısının 1,59'un altına düştüğü yerleri gösteriyor. 1.59'un neresi? İtalya mesela Avrupa'daki en düşük doğurganlığa sahip ülke. En yüksek doğurganlık bir ilimizde; bilenler vardır, Şanlıurfa her zaman bayrağı o taşıyor. En yüksek doğurganlık ama orada bile 3,10'un altına düşmüş durumda ki daha 5 sene önce 3,54 seviyesindeydi.

Bütün Türkiye'de, Güneydoğumuz da dahil olmak üzere doğurganlıkta çok hızlı bir düşüş var. Bunun sosyolojik sebeplerine konuşuruz ama biraz vakit meselesi beni strese soktu o yüzden onları soru cevaba bırakıyorum. Beraberinde ortalama yaşam süremiz uzuyor. Yani sağlıktaki, tıptaki değişmelerle beraber hızlı bir şekilde ortalama yaşımız artıyor. Bunun sonucunu ortanca yaşta, yine iktisatçılar iyi bilir bu kavramı, bir yükselme var. Daha 2007'de 28 olan ortanca yaş, 2023'te 34'e kadar çıkıyor. Yani yaşlanan bir nüfusumuz var; iktisadımızla tamamen bunun çevresini yeniden düşünmemiz lazım. Peki hükümet buna karşı pro-natalist politikaları teşvik etmeye çalışıyor. Yani en basitinden Cumhurbaşkanı her gittiği ortamda üç çocuk yapın, üç de yetmez, dört – beş çocuk yapın gibi bir şey söylüyor. Biraz boş bir kelam gibi gelebilir. Onu kısmen de olsa işte çeyiz kampanyası, ilk evlilik kredisi gibi çeşitli bazı finansal mekanizmalarla desteklemeye çalışıyor. Ama şunu görüyoruz, bu söylemler, bu bence çok zayıf kalan kredi vesaire gibi destek politikaları karşılık bulmuyor. Çünkü ondan daha fazla bastıran toplumsal ve ekonomik meseleler var. Yine iktisatçıların çok iyi bildiği bir şey değil mi demografik fırsat penceresi. TÜSİAD'ın 2008'de yapılmış yanlış hatırlamıyorsam güzel bir raporu vardı. Çok sayıda hocamız orada demografik fırsat penceresini tartışıyordu. Türkiye'de biliyorsunuz çok yüksek bir doğurganlığımız vardı 1970-80'lere kadar. Buna da ekonomimiz üzerinde yarattığı bir baskı vardı çünkü çocuk bağımlı nüfusumuz çok yüksekti. Doğurganlığın düşmesi ve henüz yaşlı nüfus oranının fazla artmaması sayesinde aslında bir yaklaşık 30 yıllık demografik fırsat penceresinden geçtik. Bunu da bitirmek üzereyiz, kapanmak üzere. Fakat yani bu neydi? Türkiye'nin ciddi anlamda kalkınması, sıçrama yapması, iktisadi ve toplumsal kalkınma açısından mümkün olabilir deniyordu. Çünkü bağımlılık yükümüz azalacaktı. Fakat biz ne gördük? Ekonomide yüksek büyüme gördük ama kalkınma için gerekli istihdam yaratılmadığı için ve en önemlisi de işsizlikteki sorunlar devam ettiği için biz bu fırsat penceresini kullanamamış olduk. Bu konuda yapılmış çok sayıda yayın var. Can ve Avcı'nın

2019 makalesinden ben bir tablo kullandım ama iktisatçılar bu konu üzerine ciddi tartışıyorlar. Söyledikleri meselelerden bir tanesi şu: Eğitim yaygınlaştı. Nicel eğitim seviyesi yükseldi ama niteliksel olarak biz eğitim kalitemizi ve yetişmiş insan kaynağımızı güçlendiremediğimiz için bizim karşımızda yüksek bir genç işsizliği sorunu var. Ve bunu biraz sonra konuşacağım. Göç meselesiyle de doğrudan bağlantısı var. Çünkü artık diplomalı işsizlik karşımızda çok temel bir mesele olarak duruyor ama öbür tarafta da özellikle vasıfsız ve düşük ücretli iş kollarında muazzam bir iş gücü açığı var. Yani bugün İstanbul'un herhangi bir yerinde bir oto-sanayi, bir atölyeye, bir iş yerine gidelim herkes işçi bulamamaktan yakınıyor ve bu dediğim gibi diplomalıların da birbirine denk düşmediği için de çok ciddi bir soruna dönüşüyor. Düşük kadın istihdamı zaten maalesef başından beri bizim en büyük sorunlarımızdan. Sonuç olarak, nüfusumuzun çok büyük çoğunluğu güvencesiz esnek kısa süreli işlerde çalışıyor ve genel olarak baktığımız zaman daha çok alt ve alt orta sınıflardan oluşan hepimizin bildiği gibi askeri ücretin artık norm haline geldiği bir toplum yapısına dönüşmüş durumdayız.

Bununla beraber biz bir yandan da neyi görüyoruz? Türkiye'deki daha nitelikli eğitim almış ve uluslararası iş gücü piyasasında karşılığı olan bazı iş gücü kollarında çok kuvvetli bir yurt dışına beyin göçü ile karşı karşıyayız. Biz bunu sosyolojik olarak daha çok yüksek nitelikli göç diyoruz. Mesela birkaç rakam paylaşayım. 2023 yılında Almanya'ya giden yabancı öğrenciler arasında Türkiye'den gidenler üçüncü sıradaydı. Bakın oradaki üçüncü kuşak Türklerden bahsetmiyorum. 2022-23 öğrenim döneminde Türkiye'den Almanya'ya giden öğrenci sayısı sadece 35.000'i aşmıştı. Yine mesela 2012-2022 son on yılda iyi hal belgesi alıp da yurt dışına gitmek için başvuran doktorların sayısı 45 kat arttı. Tabii toplamda bu belki birkaç bin insandan bahsediyoruz ama bu trendler Türkiye'de demin bahsettiğim nitelikli istihdam yaratamama sorunumuzun yani iktisadi olarak yaşadığımız sorunun bir yansıması.

Burada tabii beyin göçünün bir diğer nedeninden de, Türkiye'de yaşamakta olduğumuz huzursuzluk tablosundan da bahsetmemiz lazım. Yani ekonomik, siyasi, sosyal bir sıkışmışlık içindeyiz. Gençlerle irtibat halinde olanlar bunu çok iyi biliyorlardır. Siyasi baskıları anlatmama gerek yok. Ama bir yandan da küresel Kuzey ülkeleri bir küresel yetenek yarışında; yani mesele en iyileri kim çekecek? Tabii ki ABD, Kanada bunun başını çekiyor ama Avrupa Birliği de mesela Almanya gibi ülkeler Mavi Kart, Turkuaz kart vesaire ile vatandaşlığı kolaylaştırarak, bizim gibi ülkelere, iyi eğitim almış, kendisi için maliyetsiz beşeri kaynağı kendisine çekmeye çalışıyor. Türkiye açısından bir beyin kaybı mı? Bence tartışılabilir. Aslında sayısal olarak baktığımızda, TÜİK verilerinden ve başka kaynaklardan baktığımızda birkaç yüz bin kişinin gittiğini görüyoruz. Az bir sayı değil. Her sene birkaç yüz bin kişinin

gitmesi önemli. Bence burada sayısal öneminden ziyade sosyal ve siyasi kısmı çok daha önemli. Ben de editörlüğünü yaptığım yeni bir kitabım bu arada böyle bu vesileyle paylaşmak isterim. Çünkü gidenler gibi dönenler de oluyor. Peki Türkiye’de nasıl bir tablo var? Diplomalı gençler arasında ciddi bir işsizlik sorunu var ama aynı zamanda iş gücü açığı var ve nüfusumuz yaşılanıyor. Bir büyük iktisadi sosyal buhrana doğru, bir sıkışmaya doğru gidiyoruz. Yeni göçler, bu göçmenler hep tartışılan bir sorun mu yoksa bir panzehir olabilir mi yaşadığımız döneme? Burada mesela birkaç rakamı paylaşayım, daha sonra daha iyi tartışmak için. Türkiye’de kayıtlı yaklaşık üç milyon geçici koruma statüsünde Suriyeli var. Uluslararası koruma başvurusu yapmış, İran, Irak, Afganistan gibi ülkelerden yaklaşık 330 bin kişi var. İkamet izniyle Türkiye’de, üniversitelerde, okullarda çalışan yabancılar normal ikamet izni üç milyon. Bunları topladığımızda yani bu kayıtlı nüfusun toplamı Türkiye’nin toplam nüfusu içinde yüzde 6’ya denk geliyor. Şimdi lütfen şu söylemlere prim vermeyin: Bazı siyasi partiler özellikle 10 milyon göçmen var, yok 15 milyon göçmen var Türkiye’de diyorlar. Benim gibi bu alanın uzmanları bu sayının gerçeği yansıtmadığını, gerçek sayının bu rakamlara ek olarak +1 milyon kadar bir düzensiz göçmen olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla o çok ucuza oy toplamaya çalışan yani emeksiz oy toplamaya çalışanlara prim vermemek lazım. Şimdi bu göçmen grubu, bugünkü Türkiye’de bulunan özellikle İstanbul gibi metropollerde çok yoğun olarak gözlemlediğimiz işte Suriyelisi, İranlısı, Afgan’ı nasıl yorumlayabiliyoruz?

Ben burada bir ufak geçmişe dönelim istiyorum mesela. Tansı Şenyapılı hocamızın 1970’lerde gecekondulu nüfusu üzerine çok önemli çalışmalarından birinde söylediği bir şey vardı. Gecekondulu nüfusu o dönemde tıpkı bugünkü uluslararası göçmenler gibi hep marjinal görülüyordu, kenti entegre olamayan bir sorun yumağı olarak görülüyordu. Ama orada önemli bir şeye işaret ediyordu Şenyapılı; bu kesim hem üretici -Türkiye’nin üretimine katkıda bulunuyor; hem tüketici, çok önemli bir tüketici gruptan bahsediyoruz; hem de çok devingen ve dinamik bir nüfus. Dolayısıyla da bazı katkıları var ama tabii ki sorunları yok değil toz pembe bir tablo çizmiyorum. Mesela özellikle niteliksiz iş gücü piyasasında ciddi bir *replacement* yani yer değiştirmeye de sebep oluyor. Son otuz yılda göçün arttığını biliyoruz; burada bir Türkiye’nin politikası olduğunun da lütfen altını çizelim. Sanıyorum biraz da Türkiye’nin ekonomik modeliyle bağlantılı olarak yani fason üretime dayalı ucuz iş gücünü de alıyor. Sürekli ihtiyaç duyan ama ucuz iş gücünü içerideki vatandaşından üretemeyen bir hükümet, bu ucuz iş gücünü dışarıdan getirmeye çalışıyor. Bunun için de dediğim gibi esnek vize politikası, ticaretin uluslararasılaştırması gibi politikalar devreye sokuyor. Türkiye’de İngilizce’de 3D

denilen, tehlikeli, kirli, zor işlerde; tarımdan ev içinde yaşlı bakımına, inşaat sektöründen tekstil konfeksiyona kadar çok yoğun göçmen emeğinin kullanıldığını görüyoruz.

Bitirirken şuradan bir şey söylemek istiyorum; asıl mesela en büyük grup Suriyeliler değil mi? Nasıl bir grupla karşı karşıyayız? Burada bence bir iki önemli veri var. Önümüzdeki on yılları da düşünmek için çünkü bir gerçekliği kabul etmek lazım. Her ne kadar yine bazı siyasi partiler işte Suriyelileri göndereceğiz vesaire dese de bu Suriyeli topluluğunun çok önemli bir kısmı, yarıdan fazlası muhtemelen burada yerleşik olmaya doğru gidiyor. Bunu ben bir temenni olarak söylemiyorum, bir sosyolojik olgu olarak söylüyorum. Bu sorunlar çok önemli. Mesela Türkiye’de bulunan Suriyelilerin yüzde 45’i 18 yaşın altında. Bu bize nasıl bir politika izlememiz gerektiğine dair bence önemli soru işaretleri doğuruyor. Beni ürküten, Türkiye’de bulunan Suriyelilerin özellikle Suriyeli kadınların eğitim seviyesi çok düşük. Hacettepe Üniversitesi’nin yaptığı bir araştırmaya göre kadınlarda ilkökul ve altı eğitim seviyesi olan yüzde 77. Erkeklerde ilkökul ve altı, yani ilkökul diploması veya o bile olmayanlar yüzde 73’e kadar çıkıyor. Yani eğitimsiz bir nüfus var. Ha şunu diyebiliriz biz. Evet bizim ekonomimiz zaten bu nüfusa ihtiyaç duyuyor ucuz iş gücü olarak. Öyle mi diyeceğiz? Bunu tartışacak mıyız? Bizim ekonomimiz, toplumsal yapımız demin bahsettiğim yetenekli insanları istihdam edebilecek bir modele ne zaman ve nasıl geçebilecek, bilmiyorum. Belki bunlar önümüzdeki döneme dair bazı tartışmaları açmaya vesile olur. Tekrar teşekkürler davet ettiğiniz için.

ufuk uras - Ben teşekkür ediyorum. Hakikaten çok hassas bir konu ama siyasi yüzeyde bu meselenin nasıl çözüleceği bilinmiyor. Size bir soru soracağım hocam. Bu *migration* sözcüğü Türkçe’de, Latince *migrare*, aynı zamanda galiba baş ağrısı anladığım. Yani sığınmacılar meseleyi küresel ölçekte baş ağrısı olarak görmek sorun ve çözüm değil gibi bakılabilir. Ama katılmadığım bir nokta var. Üç çocuk politikasını eleştirdiniz. Fakat görüyorsunuz millet doğruyor. Buyurun.

didem danış - Hocam artık iyice siyasetçi olmuş bence. Migration ile migrarenin çok bir alakası yok; Latince kökenleri farklı.

Batı dünyasında çok farklı bir göçmen karşıtlığı var. Yani bakın Danimarka’da sosyal demokratlara, Fransa’da Makron’a, Trump’a, dünyanın her yerinde bu rüzgar esiyor. Bugün küresel kapitalizmin geldiğimiz Batı atlasında, muazzam adaletsizlik, eşitsizlik üreten yapısı içinde siyasetçiler çözüm üretemedikçe veyahut da zaten mevcut adaletsizlik ve eşitsizlik sisteminden memnun oldukça, bir yandan hani milleti kandırmak için “aha bak göçmene bak”, diyorlar gibi geliyor. Bugün herhalde Türkiye’de üç milyon Suriyeli olmasaydı inanın bana üç milyon Afgan veya üç milyon Iraklı olabilirdi, menşei önemli değil. Bizlerin ekonomisi aslında

bu göçmen işçileri çağırıyor, gizlice çağırıyor, örtük bir şekilde çağırıyor. Yani burada istihdam bulmasa bunca Orta Asyalı kadın mesela evlerde yaşlı bakımında bu talep olmasa bu arz da bu şekilde gelmez. Burada bir siyasi meselenin ötesinde gerçekten de toplumsal dönüşüm ve demografik dönüşümle ilgili çok önemli bir talep var. Biraz önce yaşlanmadan bahsettim; ben 50 yaşımdayım. Benim kuşağım önümüzdeki yirmi yıl içerisinde çok daha yaşlanacak. Benim kuşağım ortalama 1-2 çocuk doğurdu. İşte benim kuşağım için doğurganlık hızla düşüyor. E bizlere kim bakacak? İşte o göçmen kadınlar bakacak. Ama bu göçmen kadınların bakımına dair biz siyasi, yasal mevzuatı, toplumsal uzlaşmayı sağlayamazsak çok gerilimli. Ve önümüzde oldukça sıkıntılı bir dönem olacak.

zehra ece özdemiroğlu - Bir tek bir şey eklemek istiyorum. Suriye göçmen gönderen son ülke olmayacak ve politik göçmenlik sadece kendilerini yönetemeyen insanlardan, savaştan insanlardan gelmiyor. Göçmede iklim değişikliği boyutu da var. Ne kadar konuşuluyor bilmiyorum ama iklim değişikliği Suriye'deki savaşın son damlası. On yıl kuraklık çeken Suriye'de, kırsal kesimin nüfusu şehre göç edince değil mi? Aradaki dengelerin bozulması ve savaşın oradan çıktığı gibi bir teori de var. Ve iklim değişikliğini, adaptasyonu çalışan birçok insan da birçok ülkeye işaret edebiliyor. Bir sonraki göç nereden gelecek? Şu anda iklim değişikliği yüzünden en zor durumda olan ülkeler hangisi? Bu işle doğaya dönüyoruz. İklim değişikliğini, problemini çözmeden belki bu tip politik problemleri de çözemeyeceğiz.

salondan - Ben de Naci San'la 3-4 tane araştırma yaptım kendi çapımda. Ufuk hoca hatırlamaz, biz sınıf arkadaşıyız kendisiyle. Şimdi efendim, birinci pandemi döneminde dört başlıkta çalışma yapmaya çalıştım. 1900 ile 2000 yılı arasındaki verileri topladım. Herkes şikâyet ediyor. Dünya nüfusu dört misline çıkmış ama her şey gelişmiş. İkincisi, Türkiye'nin makro verileriyle ilgili bir diyagram hazırladım. Her şey rezalete gidiyor. Bunu iktidar yönetiyorsa muhalefet de farkında değil. Bunu en iyi Ufuk hoca bilir. Her şey rezalete gidiyor. Borç artıyor, iç borç artıyor, cari açık artıyor, bütçe artıyor, işsizlik artıyor. Gelir bölüşümdeki dengesizlik artıyor ama muhalefet bunun farkında değil. Böyle bir gariplik içerisindeyiz.

Efendim göçse ben Ufuk Hoca ile paralel düşünüyorum. Orta Asya'dan göçmeyi marifet sayıyorsak Suriyeli göçmenlere de bir şey diyemeyiz. Çünkü onlar da Osmanlı'nın bütünlüğü içinde olanlardır. Ancak nasıl absorbe edebiliriz, nasıl çözüm üretebiliriz diye düşünmemiz gerekir. Efendim sonuncusu kuantum ile tanıştım. Kuantumun dünyanın ve insanlığın gidişatını kökten değiştirdiğini fark ettiğimden beridir konuşmalarıdır diyorum. Konuşmaların tamamı 20. yüzyıla aittir. Henüz Türkiye'ye 21. yüzyıla geçmiş durum da değil. Dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

reyhan bayar - Merhaba. Ben şey soracaktım, göç, işsizlik, istihdam, bunlar tabii ki toplumumuzdaki yaşanan sorunlar. En iyi eğitim alan aydın kesimin çocukları yurt dışında şu anda beyin göçü şeklinde ve hani kaymak vardı da yoğurun üst kaymakları, yine kaymak ülkelere gidiyor. Kaymak tabaka ülkelere seçilmiş ve süzme göçmenler de yine oraya gidiyor. Ama tabii ki biz insanız, insan haklarına da çok saygı duyarım. Gereken göçler hani zorunlu göçler vardır. O insanların ölümlerine göz yumamayız ya da dünyada bütün ülkelerin aynı şekilde göçmen sorununa eşit şekilde yaklaşmadığını biliyoruz. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği ülkelerinin, Amerika'nın, Kanada'nın, Türkiye'ye kadar kollarını açıp insanları almadılar. İşte suç oranı yüksek, kim olduğunu bilmediğimiz milyonlarca insan ülkemize geliyor. İyisi de kötüsü de bunlar tabii ki bir sosyal adaptasyon geçirecekler ve bunların bir kısmı suç oranlarını artıracak, huzursuzluğu artıracak. Kimisinin belki kalkınmaya hanımefendinin dediği gibi etkisi olacak. Fakat şu anda ben de beyefendi gibi baktım. Yüz yıl önce iki milyar dünya nüfusu, şimdi sekiz milyar. Doğurganlık 2,1 çocuk oranına düşerse dünyanın büyümesi duracak. Bence ekonomist değil de finanslı ve zenginlerin en büyük korkusunun bu olduğunu düşünüyorum. Satacakları ürünler için alıcı bulamayacaklar fakat beni endişelendiren bir soru var. Kayıt dışı istihdam sorunu var. Türkiye'de yüzde on sekiz nokta küsurat genç işsizlik oranı var. Ondan sonra umudunu yitirmiş bir gençliğimiz var bu üç. Nüfusun artması gerekir mi? Çünkü yani dünyada kaynaklar kıtlaşıyoruz diyoruz. Su kaynakları küresel ısınma ve gıda krizi falan filan derken yani nüfus artmalı mı? İkincisi de, kayıt dışı ya da asgari ücretin çok çok altında çalıştırılan göçmenler işverenin çok büyük bir keyif kaynağıdır. Ben şunu soruyorum; yani illa ekonomik büyüme mi yoksa ekonomik kalkınma mı önemli?

izzeddin önder - Teşekkür ederim bütün konuşmacılara hocam. Çok hızlı Ece arkadaşına çok kısa bir şey söyleyeyim. Biliyorsunuz bizim dönemimizde okutulurken ulusal gelir ya da milli gelir denirdi. Şimdi ise yurt içi gelir deniyor. Bu tabii çok büyük bir aldatmacam. Ve bizim gelirimizin arttığını zannediyoruz ama eğer transferlere bakarsak, evet yani bundan bahsetmek gerek. Bir debiz *depreciation* kullanırdık. Bir de *depletion* kullanırdık. Doğal kaynak yıpranması için bunu kullanırdık.

emre kaleli - Ben çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri ikinci sınıf öğrencisiyim. Benim sorum Sayın Özdemiroğlu'na olacak. İklim değişikliğine bağlı ekonomik dalgalanmadan bahsettiniz. Tayland'da bir otopark probleminden, İngiltere'de oynayan piyasalardan bahsettiniz. Şunu merak ediyorum; sorun iktisadi ama hemen çözüm hukuki midir? Çünkü şöyle sormak istiyorum; acaba yeryüzüne bir tüzel kişilik atfedilebilir mi? Uluslararası

mahkemelerce bu tüzel kişiliği korumak için sermaye cezalandırılabilir mi? Devlet ve sermayenin otorite ve sermayenin bu kadar işçi dışlı olduğu kapitalist sistemde bu mümkün olabilir mi? Acaba dünyayı korumamız için kapitalist sistemin mi değişmesi lazım? Bunu sormak istemiştım çok teşekkür ederim.

şebnem arıkboğa - Didem hocama sormak istiyorum. Evet şu anki durum bize gösteriyor ki eğitimsiz ya da kendi memleketlerinde iyi eğitim almış olsalar bile şu anda mecburiyetten daha vasıfsız insanların çalıştığı alanlarda çalışan kişilere ihtiyacımız var gibi gözüküyor. Bunu bize açabilir misiniz? Dediniz ki bizim eğitilmiş çocuklarımız gidiyorlar; bir kısmı geri dönüyor. Nedense bu dönemde geri dönme eğilimi arttı gidenlerde; ama bu durumu nasıl değiştireceğiz, yani aslında biz iktisatçıların bunun yöntemini söylemesi lazım. Zannediyorum sizin de kafanızda bir model, buna yönelik birtakım çözümler var; bunlardan bize bahsedebilir misiniz çok teşekkür ediyorum.

ufuk uras - Hocam sizden başlayalım yine aynı sırada beş dakika içinde toparlarsak.

zehra ece özdemiroğlu - Ben önce iktisatçı olarak değil de bir göçmen olarak bir şey söylemek istiyorum arkadaşlar. Göçmen alan hiçbir ülke bize iyi göçmen geldi demiyor. Her ülke diyor ki; diğer ülkeler en iyisini aldı en kremini aldı, bize kötüsü geldi. Neden geldi; çünkü göçmenler çoğu zaman yerli halktan daha ucuza çalışmaya razı. Daha ucuza kalifiye ya da kalifiye olmayan işçi çalıştıracak şirket oldukça göç de olacak. O yüzden bu sadece Türkiye'nin problemi değil. Ben de bir göçmenim; bana bir İngiliz, "sen niye buraya geldin, okumaya geldin niye kaldın" dediğinde; Türkiye'de de Suriyeliler hakkında böyle konuşuyorlar; ben de buranın Suriyelisiyim, ne kadar eğitilmiş olduğum hiç önemli değil, diyemiyorum. Biraz bakış açımızı daha geniş tutmamızda fayda olduğunu düşünüyorum. İzzettin hocam hem *depreciation* hem de *depletion* var. Doğal sermayenin tek farkı diğer bütün sermayelerde *depreciation*'ı takip ediyoruz. Ona para yatırıyoruz yenilemeye çalışıyoruz, doğal sermayede bunu yapmıyoruz. Zaten yapmamız da sınırlı; bazı şeyleri deplete ettiğimiz zaman yerine yenisini koyma imkânımız olmuyor. Teknolojik olarak olsa da ekonomik olarak fizibilitesi olmuyor. O kadar pahalıya geliyor ki deplete ettiğiniz kaynakları yerine koymak aslında keşke baştan deplete etmeseymişim diyor şirketler. Öyle bir duruma geldi ki dünya hadi felaket demeyelim aydınlanma akşamındayız. Felaket değil de bir aydınlanma bir görüş açıklığı olmaya başladı hakikaten sistemde. Ben kendi çalıştığım müşterilerimin kalitesinin değişmesinden anlıyorum bunu. Evet, diyor; bunu daha etik bir şirket olarak yapmayacağım. Doğayı benim kendi finansal çıkarıma uygun olduğu için koruyacağım. Bu değişimi yaşatmamız, bu değişimi sağlamamız gerekli. Çünkü bu kafa değişmezse, şirketlerin bu kafa yapısı değişmezse, kanun

yapıcıların, uygulayıcıların bu yapısı değişmezse, biz ne kadar doğaya tüzel kişilik verirsek verelim, o kanun uygulanmayacak. Çünkü insanlar kendi çıkarını görmeyecek bu işte. Arkadaşım çok haklısın; böyle bir hukuka ihtiyaç var; gerekli ama yeterli değil. Çünkü kanunların uygulamasıyla sınırlı ve o kanunu çıkarsa da devlet hangi devlet o kanunu son derece kelimesine kadar uygulayacak. Böyle bir devlet yok dünyada ama doğayı koruması gerektiğini bilincine varan şirketler var. İngiltere'de öyle bir durumdayız ki kimyasal madde üreten sektör teşkilatları devlete gidip lütfen bize kanun çıkarın diyor. Ama tutucu parti ideolojisinde serbest piyasa her şeyi halleder. Böyle kendini içten mi yiyor diyeyim yoksa bir dönüşüm için de mi diyeyim bilmiyorum ama şirketler yönetilmek istiyor. Çünkü bir ülkede daha sıkı kurallar var bir ülkede daha gevşek kurallar var; o ikisine birden uyması onun için çok pahalı. Yani üretimin, sistemin kuralları olsun, kuralları bileyim, başımda istikrarlı politikacı güçlü politikacı olsun, bana ne yapmam gerektiğini söylesin. Koyduğu kurallara uysun, rüşvet vermekle falan uğraşmayayım. Kuralın ne olduğunu bileyim; beş on yıllık planımı yapabileyim, ona para harcıyım diye düşünüyor şirketler. Öyle olması onların finansal sürdürülebilirlikleri için iyi. Bu bakış açısını değiştirmemiz lazım ve iktisatçılar olarak bunu yapabiliriz. Çünkü biz her şeyin değerini biliyoruz. Değerler fiyatlarla sınırlı değil. Her şeyin değeri var ve her şeyin görünmez değerini de görünür hale getirmek bizim elimizde. Bu hukuku da koyalım kanunu da koyalım ama şirketlerin bilincini de ve politikacıların bilincini de değiştirmeye çalışalım derim. Çok teşekkür ederim.

ufuk uras - Bence de hocam başlıklar çok güzel. Sığınmacılar meselesinde siyasetten bildiğim tek şey var. Kölelerin, kölelerle kapıştırılması hep köle sahiplerinin işlerine gelmiş. Biz farklı köleler birbirimizi kollayıp, köle sahiplerinin, küresel imparatorlukların egemenliğine dayanan bu oyunu bozmak zorundayız. Nasıl sorusu kolay bir soru değil. O yüzden sokakta bana memleketin hali ne olacak diye sorduklarında, standart yaratıp siz ne yaparsanız o olacak, diyorum.

didem danış - Sorular için de teşekkürler. Şimdi bir yanda soruları dinlediğim zaman haklı olarak daha çok siyasete yönelik, siyasi tepkiyi dile getiren sorular. Ben bu sunumda olabildiğince sosyolojik ve demografik anlamda bir tabloyu sunmaya çalıştım. Sizin sorunuzla bağlantılı olarak, Türkiye'den gidenlerle yurdun kaymağı gidiyor diyorsunuz. Fakat gözden kaçan bir şey var. Mesela 2023 senesi sadece Türkiye'nin en eğitimlilerinin en yetmişmiş kesimin gittiği bir sene olmadı. Türkiye aynı zamanda 2023'te Avrupa Birliği'ne en çok sığınmacı veren üçüncü ülke oldu. Yani aslında Türkiye'den doğru çıkmaya yönelik farklı sosyolojik kesimlerden, farklı eğitimsiz seviyelerinden çok geniş bir kesim var. Ve bu açıdan

düşündüğümüz zaman aslında küreselleşme, neoliberalizm, hocamızın da bahsettiği gibi bu mobilitiye de izin veriyor aslında. Çünkü bütün ülkeler kendilerinde açıkta olan işleri yapacak elemanlara ihtiyaç duyuyor. Ve yine bu göçle gelen kişilerin hemen hepsinin yaşadığı durum, İngiltere'de de-skilling deniyor, sahip oldukları vasıfların altında işlerde çalışıyorlar. Yani şöyle söyleyeyim; ben Esenyurt'ta oto sanayide bir lokantada oradaki çalışanlara hizmet veren iki tane Özbek kadınla tanıştım. Bu kadınların ikisi de ülkelerinde hukuk eğitimi almış, bir süre avukatlık yapmış. Ama ülkelerindeki eşitsizlik ve zorluklardan dolayı canlara tak edip göçmüşler. Düşünün Esenyurt'ta oto sanayide salaş bir lokantada ağırlıklı müşterisi erkekler olan bir yerde garsonluk ve bulaşıkçılık yapıyorlar. Yani bu tam anlamıyla de-skilling tanımı. Bizim mezunlarımız gidiyorlar, Avrupa'da ne iş olsa yapmaya hazır durumdalar. Yani böyle bir sirkülasyon var, bunu da dikkate almalıyız. Burada tabi doğrudan hem ekonomik kalkınma modelimizi hem de siyasi yapımızı etkileyen de sonuçları var bunun. Bunları görmezden gelemeyiz. Mesela zaten Türkiye'de yaygın olan enformal istihdamı, kayıt dışı istihdamı çok fazla besledi bu durum. Kısmen iyileşmeler sağlanmış olan çocuk işçiliğinin yeniden artışa geçmesine sebep oldu. Ayrıca, erken yaşta evlilikler, çoklu nikahlar vesaire gibi pek çok sorun alanı da var. Ben bunları görmezden gelemem demiyorum. Ama bunun sadece göçmenden kaynaklı bir mesele olduğunu da düşünmememiz lazım. Sizler zaten çok güzel işaret ettiniz. Özellikle yirmi yıldır AKP'nin yürüttüğü politikaya baktığımız zaman ne görüyoruz? İşverene, mülk sahibine, yani varsıl olana hizmet ediyor. En son 400 bin dolara vatandaşlık satın alınıyor mesela. Bunun tartışmasının yapılması gereken yer aslında siyasi düzlem. Toplum bu talebini dile getirmeli; ya sen niye vatandaşlığı parayla satıyorsun, diye. Ama böyle bir talep görmüyoruz, ne görüyoruz? Daha çok böyle maalesef arkası dolmamış ve hedefi şaşmış. Sanki bunun hedefi göçmenin kendisiymiş gibi. Ben hep öğrencilerime şöyle söylüyorum: 400 bin TL'ye Yunanistan vatandaşlığı veriliyor olsa koşa koşa gidip almaz mısınız? Herkes gider. 400 bin dolar bize yüksek ama 400 bin TL gibi düşünelim değil mi? Burada böyle bir izin veriliyorsa, yol açılıyorsa burada sorgulanması gereken yabancılar değil oradaki hükümetin politikasıdır diye düşünüyorum.

Yine aynı şekilde kayıt dışı istihdamla ilgili sormamız gereken daha üst düzeye yapısal bazı sorular var. Türkiye ekonomisi küresel anlamda, bu küresel piyasaya ucuz istihdama dayalı ağırlıklı olarak fason üretimi yaparak mı entegre olacak? Eğer cevap evetse, evet biz bu göçmen nüfusa muhtacız. Yani tercih ettiğim için söylemiyorum, lütfen yanlış anlamayın. Ama yüksek katma değerli bir üretime geçmediğimiz sürece bizim yetişmiş gençlerimiz gidecek. Biz liyakatlı bir istihdam piyasasına geçmediğimiz sürece, gidecek. Mesela kendi alanımda

görüyorum; çok iyi doktoralı insanlar geliyor. Doğru networklerin içinde olmadıkları için ki bunlar siyasi kayırmacılık ağları, sanmayın ki mesleki networkler. Hep sistemin dışında kalıyorlar. Hepimiz gözlemliyoruz bunu. Dolayısıyla bu sıkışmışlığı aşmanın yolu cevaba gelecek olursak aslında siyasetten geçiyor. Ben açıkçası giderek parlamenter siyasete olan inancımı fazlasıyla kaybetmiş birisiyim. Siyasi partilere olan, xyz, hangi parti olursa olsun hepsine öğrencilerimizle beraber, gençlerle beraber sadece küfrediyoruz. Göç meselesine geleyim. Makro siyaseti bir kenara bırakalım. Bunu yok sayma imkânımız yok. Siz istiyorsanız yok sayabilirsiniz. Birileri istiyorsa sadece küfredebilir göçmenlere ama bu yaşadığımız dünyanın demografik toplumsal ekonomik gerçeği. Buradan benim önerim hocamızın da sorusundan devam edersek, planlı ve kurallı bir nüfus hareketliliğine izin vermeliyiz. Ama bunu planlı ve kurallı yaparken mesela bir sürü daha üst soruya da cevap vermemiz gerekiyor. Türkiye’de tarım ve hayvancılık için ihtiyaç duyulan iş gücünde Afgan ve Orta Asyalılar başta olmak üzere göçmen emeği kullanmayı kabul ediyor muyuz? Bunun bir anlamda toplumsal düzlemde tartışmasının yapılması lazım. Bizim kırsalımız boşalırken kırsalda muazzam bir demografik yaşlanma yaşanırken, o Afgan çobanı mı alacağız? Hangi koşullarda alacağız? Hem onun sisteme katkısını hem de karşılığında sömürülmeden insani şekilde sisteme nasıl dahil edileceğinin kurallarını tartışabilmemiz lazım. Ama haklı olarak diyeceksiniz ki daha işçilerin abc’sini tartışabiliyoruz muyuz biz vatandaşları olarak; nerede kaldı bunları konuşalım. Ama özetle bizim göçe dahil kurallı ve düzenli ve yol haritaları belli politikalar geliştirmemiz lazım. Ama bunu da şeffaf bir şekilde, yani Cumhurbaşkanı’nın yaptığı gibi ben Suriyeli kardeşlerime vatandaşlık vermeye karar verdim, gibi değil. İstisna-i vatandaşlık yolu açtı mesela. Bunu biz tartışamadık değil mi? Yukarıdan aşağıya indi bu. Bence çok yanlış bir politikaydı. Toplumsal barışa da zarar verdi ve yabancı düşmanlığını arttırdı. Oysa ki bence Suriyelilere kesinlikle Türkiye’de vatandaşlık yolu açılmalı. Ama bu mesela on yıla yayılan bir yol haritasıyla olmalı. Denmeli ki şu kurallara uyduğunuz sürece, çocuğunuzu okula gönderdiğiniz, kayıtlı iş gücü piyasasında sigortalı çalıştığınız sürece, vesaire... Kuralları tanımladıktan sonra, on yılın sonunda ve Türkçe sınavını geçerek Türk vatandaşlığını alabilirsiniz. Bence alabilmeler; pek çok Suriyeli burada on yıldır yaşıyorlar. Ama biz yol göstermiyoruz. Ne diyoruz? Cumhurbaşkanı uygun gördüğü kişilere ki tahmin edersiniz ki yine başka bazı networkler içinde vatandaşlık veriyor. İstisnayı vatandaşlık. Bu da apayrı bir tartışma konusu. Çok uzattım. Teşekkür ederim.

ufuk uras - Uğur Mumcu derdi ki siyasetin ABC’si yoktur; siyasetin ABD’si vardır Türkiye’de, derdi. Oraya geldik. Çok teşekkür ederiz arkadaşlar. Umutsuz kapatmayalım.

Yıllar önce İktisatçılar Haftası'nda Paul Sweezy'yi çağırmıştık. O yaşına rağmen geldi ve bir sözün örgütlenmesinin ne kadar önemli olduğunun altını çizdi. İsveç Sol Parti Başkanı'nın bir sözü vardı. "Teknede şeytan varken uzaktan bağırıp çağırmakla olmaz". Teknedeki şeytanı düşürmek için sizin de tekneye atlamanız gerekiyordu. Başka bir siyasetin mümkün olduğuna inanmak ve inandırmak zorundayız. Bir kere daha teşekkür ediyorum. Ben şimdi sevgili başkanım Sevil Usanmaz'ı kapanış konuşması yapmak için davet ediyorum.

sevil usanmaz - Sevgili İktisatlılar; 47. İktisatçılar Haftası'nı tamamlamış bulunuyoruz. *Cumhuriyet'in Yürüyüşünde İktisat ve Siyaset* ana başlığıyla altı oturum boyunca görüşlerini bizlerle paylaşan çok değerli konuşmacılarımıza, oturum başkanlarımıza, ayrıca açılış konuşmalarıyla toplantımıza katkıda bulunan TÜSİAD Başkanı Sayın Orhan Turan'a, DİSK Başkanı Sayın Arzu Çerkezoğlu'na ve Sayın Murat Karayalçın'a çok teşekkür ediyoruz. Ayrıca haftamızın hazırlanmasında emeği geçen Değerli İktisatçılar Haftası komisyonumuza, destekleri için sponsorlarımıza ve salonlarında bizi ağırlayan İstanbul Barosu Başkan ve yöneticilerine ve üç gün boyunca bizleri yalnız bırakmayan siz değerli misafirlerimize çok teşekkür ediyoruz. İktisatçılar Haftası boyunca konuşulanların tamamı İFMC'nin yayın organı İktisat Dergisi özel sayısında ve İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetinin YouTube kanalında yayınlanacaktır. 48. İktisatçılar Haftasında görüşmek üzere diyorum. Hoşçakalın.